

ZATERDAG 24 MAART - GINNOSAR INN

AVOND : ONTMOETING MET DE GROEP VAN BRANDAAN

LEZINGEN : BASTIAAN BAAN EN CHRISTINE GRUWEZ

1. Lezing van BASTIAAN BAAN

Foto : Jos van de Berg

Niemand heeft deze ontmoeting bedacht, deze ontmoeting is ons toegefallen – misschien stond het in de sterren geschreven en is het nu aan ons om er een mooi sterrenuur van te maken, in de zin van Stefan Zweig : ‘Sternstunden’.

We gaan kijken wat we uit deze ontmoeting tot stand kunnen laten komen.

Christine en ik hebben afgesproken om beiden iets in te leiden – niet in eerste instantie over onze reiservaringen, dan zouden we het gras voor jullie voeten wegmaaien – maar we willen een stapje terug doen en ons afvragen : wat is dit voor een land waarin zich deze dingen hebben afgespeeld ?

De vraag die mij in de drie reizen die ik tot nu toe naar Israël maakte het meest heeft bezig gehouden is niet alleen : wat heeft zich afgespeeld, maar ook : wat vind ik daar nog van terug, is er nog iets van herkenbaar of zijn het alleen stoffelijke overschotten die je hier nog tegenkomt ? Waar is iets van de werkelijkheid te herkennen van wat zich in dit land heeft afgespeeld ?

Ik zou een menselijke vergelijking willen gebruiken om een toegang te vinden tot deze vraag : waar is er nog iets van die gigantische gebeurtenissen te herkennen in dit land ? Is er nog iets te herkennen van de sporen, die deze gebeurtenissen dragen ? De menselijke vergelijking is het sterven van iemand die je dierbaar is geweest. Als iemand je ontnomen wordt, als iemand sterft, merk je : hij is er niet meer. Een tijdje lang probeer je te bewaren wat er was.

Sommige mensen hebben er een hele kunst van gemaakt om dit te conserveren of zelfs te mummificeren, de rest van die mens die op aarde geleefd heeft, maar op een gegeven ogenblik ontsnapt het je en moet je constateren : hij of zij is er niet meer.

Vervolgens hebben we de al te menselijke neiging om monumentale bouwwerken te maken om de gestorvene op de een of andere manier toch nog te herdenken, het liefst onvergankelijke bouwwerken die voor de eeuwigheid gemaakt zijn – monumenten, graven, dicht gepleisterd – maar hoe dan ook, in al die pogingen die we vaak doen om de gestorvene bij ons te houden, moeten we hoe langer hoe meer constateren : hij is er niet.

Wie een sensorium heeft voor de wereld van de gestorvenen merkt dat de gestorvene op een gegeven ogenblik niet meer bereikbaar is als een ik tegenover je, die je van persoon tot persoon ontmoet, maar als iemand die je vanuit het punt van je eigen ik-bewustzijn in de periferie ontmoet. De gestorvene is om ons, geen tegenover meer.

Hij is niet hier, dat is de bekende zin die we kennen uit het evangelie. Om het wiskundig uit te drukken : de overgang van de levenden naar de gestorvenen is een overgang van punt naar periferie. Hij is niet hier.

De grote gestorvenen, de door God gezonden geesten, zoals het in een spreuk van Rudolf Steiner heet, die vanuit de kosmos naar de aarde zijn gekomen, laten nog op een andere manier hun sporen op aarde achter. Denk aan de grote ingewijden en de grote heiligen. We kennen het gezegde : de plaats die een heilige betreedt is gewijd. Als je dat gezegde letterlijk neemt is dat veelzeggend. Als een heilige of een ingewijde een bepaalde plaats betreden heeft, dan is die plaats zelf gewijd. De Duitsers kenden in de Middeleeuwen voor de ingewijde de uitdrukking : ‘Meister Guldenfuss’, ‘de meester met de gulden voeten’. Zij wisten dat de ingewijde gouden sporen achterlaat op de aarde. Daar waar een ingewijde, een heilige de aarde betreden heeft, is de ethergeografie van dit stuk aarde voor eens en voor altijd veranderd. Ik ken een paar mensen die de geschoolde helderziendheid ontwikkeld hebben en die kunnen zeggen : hier is het etherische goud van de aarde het meest verdicht.

In dit deel van Israël waar we ons nu bevinden is dit het sterkst waarneembaar. Ik heb iemand gekend die kon zeggen : de aanblik van de volle maan over het meer Genezareth maakte mij helderziend. Alleen al die aanblik geeft bepaalde vermogens, zoals we dat ook kennen van de lokale bevolking hier, waarvan tot aan het begin van de 20ste eeuw bekend was, dat het grootste deel van de omwonenden van het meer Genezareth het ‘tweede gezicht’ had. Ze hadden het vermogen om helderziend waar te nemen. Hier is de signatuur van de Heer der elementen, zoals de Kelten Hem noemden (Righ nan Dul), het krachtigst ingeschreven in de ethergeografie van de aarde. Immers op die zin : ‘Hij is hier’ laten de hemelse boden, de engelen volgen : ‘Hij gaat u voor naar Galilea’.

Wat is er zo bijzonder aan de streek Galilea ?

We kennen een oud Russisch geschrift ‘Het Duivenboek’, dat verschillende plaatsen in Galilea beschrijft als het summum van natuur. Zo wordt de berg Tabor, de Berg van de Verheerlijking, in het Russische Duivenboek de ‘berg der bergen’ genoemd. Het is het toonbeeld van de berg. Wij verheugen ons zeer op de berg Tabor, waar we morgenochtend in de vroegte naar toe reizen – eerst gaan we met een bus en daarna klimmen we vanaf de voet van de berg te voet omhoog om in de Eliakapel ’s ochtends de mensenwijdingsdienst te houden.

Ik laat in drie citaten iets horen van het uitzonderlijke van dit landschap.

Het eerste citaat stamt van de bioloog Andreas Suchantke, die op de berg Tabor de atmosfeer beschrijft : ‘Oneindige vrede, een tijdloze rust, volkomen harmonie van het landschap waar

zich geen enkel detail van losmaakt, noch door die bijzondere prikkels die de blik naar zich toetrekken noch door storende vreemde ingrepen – dit alles in een licht van grote helderheid ondergedompeld. Door zijn positie, die rondom op de velden van een diepliggend land laat kijken, verschijnt deze landschapsidylle als een eiland, afgezonderd van de alledaagsheid. Meer dan ooit wordt hier beleefbaar wat in wezen voor heel Palestina geldt. De historische plaatsen, de kerken, schijnen ons vaak dood, zonder enige atmosfeer, vaak afstotelijk banaal. Wie op die plekken iets beleeft, kan dat alleen omdat hij een eigen beleven met zich meedraagt naar deze plek.

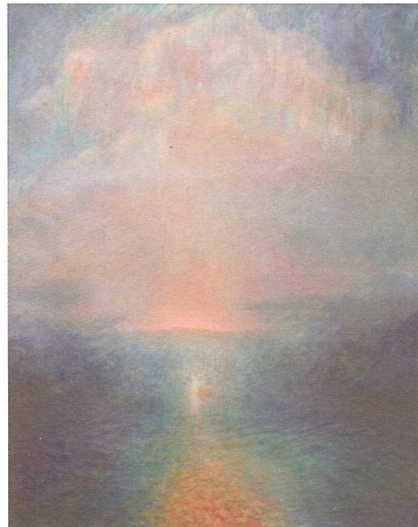
Heel anders de natuur : hoewel ze duizenden jaren door de mensen is gevormd, omgevormd en mishandeld is ze doorleefd door een elementair leven. Er gaat een innerlijk licht van haar uit, dat je op geen andere plaats op aarde vindt. Een raadsel, dat ons hier steeds weer bezighield, is de tegenstelling tussen de rijkdom, de volkomenheid en de diepe tijdloze vrede van het Palestijnse landschap en het hectische, de verscheurdheid, het fanatisme en de haatdragendheid onder zijn bewoners.’ Dit hebben wij, als ik de tafelgesprekken beluister, intussen allemaal al beleefd in een paar dagen tijd.

Teruggrijpend op het oude Russische geschrift, Het Duivenboek. Het Meer van Galilea, zegt de Hebreeuwse taal, betekent ‘harp’. Het Meer van Galilea heeft de gestalte van een harp, maar je kunt op die harp ook onhoorbare tonen vernemen. Het Meer van Galilea wordt in het Duivenboek het ‘meer der meren’ genoemd, het summum van alle meren.

Wat daar zo bijzonder aan is, heeft de Engelsman Paul Burton in zijn boek ‘In de sporen van Jezus’ geschreven : ‘Toen ik op een dag in Tabgha ontwaakte en uitkeek over het Meer van Galilea had ik zo’n onuitsprekelijk gevoel van vrede en voelde mij zo los van alle ellende dat ik mijzelf voorkwam alsof ik Adam was die in de paradijstuin naar binnen keek. Het Meer van Galilea ademt een bijzondere vrede en schoonheid die al het andere in Palestina overstijgt. Vrede ligt als een zegen over het meer, de vrede van het zwijgen van de eenzaamheid van de herinnering. Het Meer van Galilea is van alle plaatsen die ik ken de plaats waar de geest van Christus nog het meest voelbaar aanwezig is.’

Ik mocht de afgelopen maanden meerdere vraaggesprekken voeren met de Zwitserse schilderes Ninetta Sombart (Arlesheim). Die vraaggesprekken verschijnen binnenkort in het tijdschrift ‘In beweging’, in gecomprimeerde vorm. Ninetta Sombart, die haar voetsporen heeft achtergelaten in het Heilige Land, waarin ze gereisd heeft, vertelde me, dat ze bij de aanblik van de stad Jeruzalem de indruk had alsof alles in die stad riep (ze drukt het drastisch en plastisch uit) : ‘Hier ist Er nicht.’ Het was alsof die hele stad dat uitriep. Eén van onze reizigers betwijfelde dat en is deze reis op zoek gegaan : ‘waar vind ik Hem juist wel in Jeruzalem ?’. Boeiende vraag. Toen kwam Ninetta Sombart aan het Meer van Galilea. Op een ochtend stond ze aan de westzijde van het meer. Ze keek over het meer uit en zag het naderen van de dageraad – achter de heuvels begon het te gloeien en te tintelen. Een boot voer voorbij en haalde zijn net op. In dat iriserende licht zag ze het glanzend goud en zilver van de spartelende vissen die aan het licht werden gebracht en plotseling, vlak voor de zon opging, ging over het meer een kleurbeweging die als parelmoer was. Ze heeft de indrukwekkende optische ervaring in een schilderij weergegeven. In dat schilderij staat aan de overzijde de gestalte van de Opgestane. Als de leerlingen dit meemaken, kort na Pasen, herkennen ze Hem niet. Hij staat aan de oever, ze hebben hun netten opgehaald en plotseling is als een bliksemslag bij heldere hemel daar het inzicht van die ene leerling, Johannes : ‘Het is de Heer’. Die woorden ‘Ho Kyrios estin’ (Grieks) kun je ook vertalen als : ‘De Heer is’. Die plotselinge ervaring van evidentie – en dan herkennen de anderen, ontwakend uit hun halfslaap, Hem ook aan de oever.

Ik heb deze ervaring in een gedicht weergegeven dat ik aan jullie wil meegeven samen met een reproductie van dit schilderij van Ninetta Sombart.

‘Fischzug’ Ninetta Sombart 2011

Bastiaan Baan sluit af met zijn gedicht :

‘Hoog aan de hemel
in oneindig blauw
wenken de wolken,

spreken in tongen
verwonderlijk talen
die ik wil vertolken

Over de heuvels
verluidt het licht
dat de dag wordt geboren,

klinken veelstemmig
verlossende woorden
voor wie het wil horen.

Wolken en licht,
gedaanten verwisselend
boven het meer.

Waar ik ook zie
en waar ik ook wandel :
Het is de Heer.’

2. Lezing van CHRISTINE GRUWEZ

Ik wil jullie graag laten meegaan in wat het thema van onze reis geworden is en dat mij ertoe bewogen heeft om tot deze reis te besluiten.

De stemmingsbeelden van het Meer van Galilea, die Bastiaan zo mooi beschreef, hebben wij vandaag beleefd. Bijzonder is dat de vraag die in onze groep aan het groeien is net verband houdt met de spanning tussen wat Bastiaan noemde de tijdloze rust of de oneindige vrede die je hier kan beleven en de directe confrontatie met allerlei vormen van verscheurdheid in dit land.

Het beginpunt van onze reis was in feite het opzoeken van die plaatsen, die situaties waar je in die spanning zou kunnen gaan staan. Samengaand met het leren kennen en ontdekken van wat zich hier in dit land opgestapeld heeft aan gigantische gebeurtenissen, bepalende, beslissende gebeurtenissen staat dus centraal het opzoeken, het niet uit de weg gaan van die spanningsvolle plekken. Het gaat er niet alleen om ze te ervaren maar ook om ze te kunnen kaderen in een grotere vraagstelling. Die vraagstelling ligt voor de hand : hoe zou die verscheurdheid op één of andere manier kunnen geheeld worden ?

Deze vorm van verscheurdheid – kàn die geheeld worden ?

Kan ik of kunnen wij daartoe iets bijdragen, ook al zijn het slechts de allereerste stappen in die richting ? Hierin ligt er al een sterke spanning en zelfs een tegenstelling in het gegeven, want je stelt een vraag of je zou een vraag in jezelf kunnen laten groeien, de vraag naar de mogelijkheden om de verscheurdheid in een bepaald gebied te kunnen helen – niet dat je het zelf gaat doen, maar je zoekt naar de mogelijkheden en terzelfdertijd ben je in een gebied dat helemaal doordrongen is van krachten die juist helend zijn.

Kan je iets zien van de spanning, de tegenstelling ?

Sommigen van onze groep zijn vandaag heel diep, heel hoog en ver in de natuur doordrongen. Deze doordringing in de natuur schept de mogelijkheid in voeling te komen met die etherische kwaliteit, die Bastiaan zo prachtig beschreef. Als iemand die etherische kwaliteit nog nooit zou ervaren hebben in zijn leven en hij zou het ooit willen ervaren, dan moet hij blijkbaar hierheen komen. Want het is zo manifest, tastbaar en voelbaar dat er hier iets helends werkt, terwijl je terzelfdertijd in een gebied komt, van mensen die er wonen en werken, waarin er verscheurdheid is, in die mate dat je aan de vragen rond heling niet kan voorbijgaan.

Het thema van de reis, zeg maar de vlag waaronder de reis gehesen werd, is het zoeken, het onderweg zijn naar de mogelijksvoorwaarde van een dialoog.

Maar wat is een dialoog ?

In november vorig jaar hebben we een stuk relaas gehoord van mensen uit Nederland die in een organisatie sinds 20-25 jaar hier op deze plek en nog op andere plekken in de wereld ook diezelfde intentie hebben om concreet te zoeken naar mogelijksvoorwaarden voor dialoog - opdat er vrede of verzoening of minstens een toenadering zou kunnen ontstaan. Toen klonk het dat vrede zonder gerechtigheid niet mogelijk is. Er kan geen vrede zijn als er ook geen gerechtigheid samen met deze vrede wordt geschapen. Daar alleen al heerst een spanning.

We kijken nu even naar Jeruzalem.

‘Vrede’ is in de naam Jeruzalem vervat : ‘shalom’ – ‘salem’ betekent ‘vrede’.

Toen we vanavond in een groepje stonden te wachten op de bus, kwamen drie joodse vrouwen voorbij die ons toespraken met ‘shabat shalom’. De vredesgroet van de shabat die op zijn einde loopt, werd op straat ons toebedeeld, geschonken. Hieraan kan je op deze plek ervaren hoe sterk het verlangen kan zijn naar vrede, maar dat kan niet zonder dat er ook een verlangen is naar gerechtigheid ; ook al lijkt het op het eerste gezicht dat deze twee zo moeilijk met elkaar kunnen samengaan, tot een soort synergie kunnen komen.

Vandaar dialoog.

Maar wat betekent dialoog ?

Een dialoog betekent dat er een spanning aanwezig is. Anders is het een praatje, een uitwisseling – waar uiteraard niets mis mee is, maar dan is het geen dialoog. In de dialoog is er een spanningselement, er zijn elementen die elkaar weerstreven. En juist daarom, omdat er een spanningselement is, ontstaat de mogelijkheid dat er a.h.w. in die spanning van de dialoogsituatie een derde element ontstaat. Dat derde element kan ontstaan doordat er in diegenen die deelnemen aan een dialoog, die betrokken zijn bij een dialoogsituatie, de mogelijkheid in zichzelf vinden een soort open ruimte te creëren, een tussenruimte, een interval – een tussenruimte die een interval opent, en dus ook een interval in de dialoogsituatie. Dat derde element kan je zo benaderen of omschrijven, dat je zou kunnen spreken van een octaafsprong. Als die intervalruimte kan ontstaan biedt het tegelijk de mogelijkheid dat het geheel van de situatie, waarbinnen en waaromheen de dialoog zich groepeerd en zich vormt, a.h.w. een soort octaafsprong maakt.

Daarnaar zijn we op zoek in deze reis. Het is niet zo dat we daar reeds antwoorden zouden op hebben – daarvoor is het nog te vroeg - de vele vragen moeten tussen ons nog kunnen groeien, en in onze ontmoetingen moeten ze nog verder kunnen rijpen.

We hebben tot nu toe al een aantal spanningsmomenten beleefd.

Bijvoorbeeld, we zijn in Nazareth geweest, waar de verkondiging aan Maria is gebeurd. We hebben met elkaar heel kort naar het beeld gekeken van Maria en de engel, zoals het in de renaissanceschilderijen zo vaak uitgebeeld wordt. De engel van links komende brengt de verkondiging aan de madonna die rechts in een klein bouwwerkje, een nis of een kamertje zit of staat. Er is tussen deze beide figuren een tussenruimte, die vaak door de schilder aangegeven wordt door een detail in de architectuur – zoals bijvoorbeeld een gordijn die beweegt – dit om aan te geven : zij zijn niet in dezelfde ruimte. Ook al is dit zo’n vertrouwd beeld, kunnen we toch een moment beseffen hoe spanningsvol dit is, wat er daar gebeurt bij die verkondiging – wat een ongelooflijke intensiteit dit gebeuren in zich draagt.

Ook in het landschap kunnen we het spanningselement beleven.

Bastiaan beschreef zo mooi wat hier in het landschap leeft en weeft.

Waar jullie vandaan komen, gaan wij binnenkort heen, namelijk zuidwaarts richting Judea. Ik hoorde aan tafel gesprekken over de Dode Zee, de woestijn, de tocht in de woestijn. Ik hoef hier niet te verklaren de tegenstelling tussen wat er in Galilea, en ook meer naar het noorden nog, maar anders dan, beleefbaar is in de natuur en wat beleefbaar is naarmate je meer naar het gebied van de Dode Zee gaat, naar dat diepste punt op aarde. Als je de beide gebieden beleeft kan dit een spanning oproepen.

Het sterke contrast wordt beschreven door bijvoorbeeld Emil Bock en Andreas Suchantke.

Je zou je kunnen afvragen : waar is hier in het Heilig Land het interval ? Waar is er iets in het landschap dat mogelijk maakt dat er een soort octaafsprong kan plaatsvinden tussen deze twee polariteiten die zich in de natuur, in de gestalte, de morfologie van een landschap uitdrukken ?

Aan het begin van onze reis hebben wij ons de vraag gesteld : wat trekt mij hierheen, wat wil ik hier vinden ? Als ik er zelf dieper naar zoek, komt bij mij Jeruzalem op.

Waarom juist Jeruzalem ?

Rudolf Steiner noemt Jeruzalem een 'Mittelpunktstern der Erde'. Dus een ster aan het firmament van de aarde, een ster die voor het geheel van de aarde het middelpunt vormt. Steiner zegt niet 'navel', zoals dit gebruikelijk is op andere plaatsen in de wereld. Hij zegt een 'ster'. Van een ster verwacht je dat die straalt, dat hij zichtbaar is als het duister is, dat hij je leidt, een soort leid-ster is die aangeeft : 'hier' – net zoals de ster die de drie koningen vooruit is gegaan.

Als je naar Jeruzalem kijkt en daar de elementen die spanning veroorzaken zou proberen de één na de ander te duiden, merk je dat er geen eind komt aan de spanningselementen. Je kan ze heel klein nemen, d.w.z. heel klein in gebied, heel klein in een tijdspanne, maar je kan ze ook in de tijd heel breed uit elkaar nemen, en zien dat ze toch nog steeds zo werken dat ze spanning tussen hen beide veroorzaken. Bijvoorbeeld het Syrische geschrift uit de vroegchristelijke tijd, waarin ook joodse sagen bewaard zijn gebleven, en in de Duitse titel 'Die Schatzhöhle' kreeg, beschrijft dat in Jeruzalem het graf van Adam is gevestigd, dat op het ogenblik dat Adam in de aarde werd gelegd, de aarde zich in vier richtingen uit elkaar spleet, zodanig dat er een soort motief van een kruis ontstond. (Bron : 'Mysterienstätten der Menschheit. Golgotha' Hans Gsänger – Verlag Die Kommenden, 1966)

Laat ons nu de grootst mogelijke tijdsboog nemen.

We weten uit de tradities van de monotheïstische religies dat aan het einde der tijden de mensheid in haar geheel uit het graf zal oprijzen – als beeld. De wederopstanding wordt zowel in het jodendom als in de islam en ook in het christendom zo beschreven, dat alle mensen, d.w.z. de hele mensheid, al wie ooit op aarde heeft geleefd, als één mens uit het graf oprijst – aan het einde der tijden. Aan het begin der tijden wordt Adam in het graf gelegd, aan het einde der tijden rijst de mensheid uit het graf omhoog : dit zijn twee spanningspolen.

Waar gebeurt de octaafsprong ? - Ieder van ons weet waar die gebeurt.

We kunnen de reikwijdte van die spanningsboog nog groter maken met aan de ene kant Adam in het paradijs en aan de andere kant het hemelse Jeruzalem.

Waar is hier de spanning ?

Aan de ene kant ligt het paradijs. In het paradijs is er een vanzelfsprekende samenhang in de natuur, waarvan ook de mens deel uitmaakt, ieder element heeft er zijn plaats en geen enkel element verstoort het geheel in de samenhang. We zijn allang niet meer in het paradijs – in de plaats ervan kregen we het bewustzijn. Aan de andere kant ligt het nieuwe Jeruzalem, dat zal nederdalen. Het nieuwe Jeruzalem staat voor de nieuwe gemeenschap, waar we met bewustzijn vormen van samenhang met elkaar doen ontstaan.

Er ligt oneindig veel spanning tussen deze beide polen, tussen het paradijs en een nieuwe gemeenschap. Waar is de octaafsprong ? Waar is het interval ?
Wat is er nodig om die spanning telkens weer in jezelf te kunnen oproepen en erin te gaan staan ?

Aangezien Jeruzalem nog op ons programma staat, is dit verhaal nog maar pas aangezet, het moet in de loop van de dagen nog groeien. Morgen gaan we naar een stukje van de Palestijnse gebieden in de West Bank, waar er zeker spanningsvolle momenten zullen zijn. Maar misschien is de grootste spanning wel die, die ik vandaag hier al kon beleven – en waarmee Bastiaan begon : Hij is niet hier en Hij is hier. En dat geldt zowel voor hier als in Jeruzalem, als voor gelijk welke plek op aarde, waar ter wereld ook. Op dit ogenblik is dan ook voor ieder van ons, als we dit willen aangaan, de grootst mogelijke spanning waarin we ons als mens kunnen begeven : Hij is hier niet en Hij is hier.

30 juni 2012

Marie Anne Paepe